Lánczos Vera

Nem a lelátón ülünk

VISSZHANG - L. évfolyam 47. szám, 2006. november 24.

E lap oldalain 2005-ben folyt egy vita a politikai elemzésekről. A tömegdemokráciák és a médiapártok korszakában "valóságértelmezési verseny folyik" - állították a politológusok, majd a választók eldöntik, melyik valóság kell nekik. Az én felvetéseim lényege a tágabb kontextusokat érintően az volt: csupán definíció kérdése-e a valóság? Kis János Pengeélen című írásai (ÉS, 2006/40., 44.) után éreztem kényszert, hogy összefoglaljam, mi zavar mindabban, ami körülöttünk zajlik - és engem leginkább az zavar, ahogyan erről beszélünk!

Kis János két írásban taglalja, hogy jelenleg a magyar társadalomban politikai válság van, amelyet súlyos morális megrázkódtatás váltott ki. Egyetért a köztársasági elnökkel, aki - mint írja - "...joggal állította szeptember 18-án, hogy az őszödi beszéd napvilágra kerülése "morális válságot" okozott Magyarországon". Első cikkében még közjogi kötözködésnek minősítette azokat a véleményeket is, amelyek firtatták, vajon köztársasági elnök e megnyilvánulása egy politikailag kiélezett helyzetben, a parlamenti többség lépéskényszerbe hozásával, mennyire volt egyoldalú, illetve helyes alkotmányjogi szempontból, második cikkében így értékel: "Sólyom nem hagyott kétséget afelől, hogy Gyurcsány menesztését várja a parlamenti többségtől; ezt az óhaját köztársasági elnökként valószínűleg nem volt helyes kifejezésre juttatnia..."

Változatlanul fenntartja azonban, hogy a morális válság van, és annak fő felelőse és okozója a miniszterelnök: "A választás utáni politikai válság, amelyhez a Gyurcsány-beszéd napvilágra kerülése adta meg a végső lökést, a választás előtti hazardírozás és ködösítés egyenes következménye." (Pengeélen 2) Nem tesz azonban említést arról, hogy miként politizált a jelenlegi ellenzék. Egyrészt, hogy a "költségvetési hazárdjáték" leleplezése a Fidesz választási kampányába sem illett bele, másrészt nem hagy kétséget afelől, mi a véleménye Orbán Viktor politikai szerepfelfogásáról: "Azok közé tartozom, akik úgy látják, hogy Orbán egyre távolodik a demokratikus pártok közti minimális alkotmányos konszenzustól (...) politikájában egyre több a demagóg rögtönzés" (Pengeélen). Ennek ellenére véli úgy, hogy az ellenzék csupán kihasználni próbálta a beszéd által katalizált politikai válságot.

Hű képet fest azonban arról, mit tesz Orbán Viktor és a Fidesz ebben a helyzetben: "...utcára szólította híveit, megfenyegetve a kormányzó koalíciót, hogy addig folytatják a tüntetéseket, amíg Gyurcsány Ferenc nem távozik. (...) Orbán stratégiája minden korábbinál élesebbé tette a politikai táborok konfrontációját, miközben az utcán vizuálisan is megjelent a trikolóros jobboldal és az árpádsávos szélsőjobboldal összeolvadása, a kormány legitimitásának megkérdőjelezése pedig felszabadította a politikai erőszakot.

Ez a folyamat az október 23-i Fidesz-tüntetésben, az állami ünnepségeket megbénító zavargásokban, s végül a masszív rendőri erők bevetésével végrehajtott tömegoszlatásban kulminált." (Pengeélen 2) Így összegez: "A "narancsos forradalmat" csöndben el kellett felejteni. (...) Ezzel azonban a válságnak még nincs vége. (...) a Fidesz rabja a szeptemberben választott retorikájának. Mivel a kormányt a választások elcsalásával vádolja és illegitimnek minősíti, ezért nem egykönnyen térhet le a kormánybuktatási kísérlet pályájáról." Később, a népszavazási kezdeményezések kritikáját követően: "Orbán csapdába lavírozta pártját, olyan helyzetbe, mely nemcsak a Gyurcsány-kormányra, nemcsak az ország egészére, hanem magára a Fideszre nézve is veszélyes. A csapdahelyzetből, amelynek valamennyien foglyai vagyunk, aligha lehet másképp kiszabadulni, mint a két oldal összehangolt próbálkozásával." Megjegyzi: "Cikkem a - szocialista és liberális - baloldalhoz szól, ezért a baloldal felelősségét vizsgálja részletesebben."

Ezeket az írásokat azért citáltam ilyen hosszan, mert nagyon jellemzőek az ún. balliberális értelmiség attitűdjére a jelenlegi helyzethez. E hozzáállás fő hiányosságaként, mint előrebocsátottam, a megfelelő kontextusba helyezést tartom.

Mindenkinek, így Kis Jánosnak is joga, hogy saját szempontjai szerint értelmezze az utóbbi hetek történéseit, illetve ezzel kapcsolatban az elmúlt évekét. Adhat ezek között prioritást erkölcsi kritériumoknak is.

Kezdjük azzal a kérdéssel: elfogadható-e egyáltalán egy ilyen végtelenül kiélezett politikai helyzetben, hogy az egyik fél politikai felelősségét inkább vizsgálja a történésekben, mondván, ez az elemzés az egyik tábornak szól csupán? Nyilván nem. A politikai felelősség mindig csak valamely viszonylatban értékelhető, különben téves következtetések levonásához vezet. Téves kiindulópontnak gondolom azt is, hogy most és itt mi két parlamenti párt "normális" politikai küzdelmének vagyunk/voltunk tanúi, ahol elmondható, hogy a kormányon lévők felelőssége a nagyobb általában, hiszen ők vannak hatalmon.

Miközben a parlamenti demokrácia játékszabályainak betartásán túlmenő erkölcsi elvek figyelmen kívül hagyását kérjük számon az egyik parlamenti párton (mondván, hogy viszszaéltek a választók bizalmával, amikor kedvezőbb képet festettek az ország államháztartásáról a valóságosnál), megtehetjük-e, hogy a másik fél hasonlóan téves, sőt túlzóbb üzenetein felülemelkedve azt a tényt sem hangsúlyozzuk, azt sem kezeljük súlyának megfelelően, hogy ez a politikai szereplő részben már felrúgta az alkotmányos parlamentáris demokrácia működéséhez elengedhetetlen konszenzust, s ezzel a magatartással már a jogállamot mint olyat fenyegeti. Szimptomatikusnak tartom, hogy miközben ennek a konszenzustörésnek a tényeit az általam citált cikk is tartalmazza, az ebből levonandó, fenti következtetéseket már nem.

Szilágyi Ákos egy írásában tökéletesen mutatott rá (Anómia, Népszabadság, nov. 4.), hogy hol tartunk jelenleg. "Jelenleg ott tartunk, hogy a magyar társadalom tekintélyes része nem fogadja el azt a rendszert, amely a szabályos, de csak formálisan egyenlők között politikai és gazdasági versenyen alapul, magyarán nem tekinti magára nézve érvényesnek a parlamentáris demokrácia és a piacgazdaság szabályait, vagy ami ugyanaz: a szabályok érvényességét csak akkor fogadja el, ha azok neki kedveznek, vagy ha az a szabály, hogy - tényleges gazdasági és politikai teljesítményétől függetlenül - neki kell győznie: neki kell hatalomra kerülnie, a piaci versenyben pedig neki kell előnyöket élveznie."

Innentől már nem Kis Jánossal kívánok vitatkozni, aki szerint a mostani válság spontán erkölcsi felháborodás eredménye, amit csak kihasznál az ellenzék. Hogy ebbe a gondolatmenetbe persze jól illeszkedik a köztársasági elnök erkölcsi felháborodása, amely viszont nem illeszkedik a magyar közjogba. Hogy bár idézőjelek között, de "narancsos forradalom" meghiúsulásáról beszél az ellenzékkel kapcsolatban, anélkül, hogy utalna arra, "narancsos forradalmak" diktatúrák ellen szoktak folyni, illetve beszélhetünk-e egyáltalán forradalomról egy parlamenti demokráciában, ahol törvényes választásokat tartottak? Arra szeretnék utalni, hogyha a valóságot elemeire bontva, egy-egy darabját vizsgálgatjuk, miközben nem ugyanazon szempontrendszer tükrében ítéljük meg őket, akkor megváltoznak az arányok, a hangsúlyok.

Ma én úgy látom, a körülöttünk folyó események megítélésénél figyelmen kívül marad, hogy a Magyar Köztársaság jogállam. A jogállamiság nagyon is határozott kritériumrendszerrel leírható. Ez az a kontextus, amelyben el kell helyezni a történteket, ha - elemzés tárgyává téve a politikai magatartásokat - nem akarunk téves következtetésekhez jutni, és nem szeretnénk, ha következtetéseink önálló életre kelve, tőlünk függetlenül alkalmassá váljanak arra, hogy akár ellentétes értelmezések alapjává legyenek.

Mire jutott a valóságértelmezési verseny? A jelenlegi ellenzék szerette volna a jogállamról elhitetni, hogy rendőrállam. A törvényes választásokon győztes parlamenti többségről azt, hogy csalással ragadta magához a hatalmat, tehát minden eszköz megengedett vele szemben. Ha pedig az állam rendőrsége fellép a törvényes rend védelmében, akkor arról kell bizonyítani, hogy rendőrállami módszerekkel alkotmányos alapjogok gyakorlását akadályozza.

Kis azt javasolja például a helyzetmegoldás egyikeként, hogy a háttérben kezdődjenek zajtalan megbeszélések a rendes parlamenti gyakorlat helyreállításáról. Szeretném feltenni a kérdést: milyen tárgyalási alapon? El kéne fogadni, hogy a parlamenti többség nem választhatja meg a miniszterelnökét? A parlamenti kisebbség dönthet úgy, hogy a megválasztott miniszterelnököt negligálja, hogy nem áll szóba vele a parlamentben? (Azóta új stáció van a definiálási versenyben: ha már a miniszterelnököt megbuktatni nem sikerült, legalább váljon közkeletűvé az a vélekedés, hogy alapos okból persona non grata. (A "háta mögötti" tárgyalások elfogadtatása ehhez az első állomás!)

Természetesen lehet egy mozaik köveit egyenként nézegetni, ha közben nem felejtjük el, milyen rendszer szerint kell összeállítani a képet.

Furcsa aránytalanságok voltak tapasztalhatók a magyar közéletben az elmúlt időszakban.

Hatvanegy értelmiségi és közéleti aktivista nyilatkozatot fogalmazott meg a Társaság a Szabadságjogokért jogvédő szervezet kezdeményezésére, hogy elítélje az október 23-i rendőri fellépés módját, és hogy kiálljon a 89-es jogállami forradalom értékei, az emberi méltóság és a demokratikus jogállam védelmében (*Ne engedjünk a 89-ből!*, ÉS, 2006/45.). Ez a hatvanegy ember tehát úgy látta, hogy a rendőrség fellépése volt az, ami a 89-es jogállami forradalom értékeit és demokratikus jogállamot oly mértékben fenyegette, hogy emiatt tiltakozniuk kell. Egyetértek azzal, hogy az intézkedő rendőr eljárása és az eljárás alá vonttal való bánásmód mindenben legyen törvényes. Ugyanakkor nem értem az aláírók helyzetértékelését.

Vajon miért nem léptek fel ilyen határozottan a demokratikus jogállam védelmében azon esetekben is, amikor az utcán jelen lévők részéről érték komoly támadások? Miért nem emelték fel szavukat a sajtószabadság védelmében, amikor újságírók képét függesztették ki oszlopokra fenyegető aláírás kíséretében a Kossuth téren? A sajtószabadság is alkotmányos alapjog! Miért nem emelték fel a szavukat, amikor az ítélkező bírák nevét és adatait tették közzé szélsőséges nézeteket valló internetes oldalakon? A bírói függetlenség alkotmányos alapelv!

Miért nem adtak hangot aggodalmuknak amiatt, hogy a magyar köztársaság elnöke olyan menet élén vonul, amely menet mögötte a miniszterelnököt dehonesztáló jelszavakat skandál.

Természetesen nem arról van szó, hogy ne lenne joga bárkinek bármi mellett szót emelni, ami neki fontos. De szimptomatikus, hogy mi fontos és ugyanakkor mi nem - és én erre kívántam rámutatni. Így arra a közkeletű tévedésre, hogy a köztársaság állama azonos a 89 előtti állammal. Arra, hogy amikor a jogállamiságot (a jog uralmát) védjük, akkor azt kizárólag az állammal szemben kell megtennünk. Nem! Az állampolgárral, a pártokkal szemben is, sőt ha szükséges, a köztársasági elnököt is emlékeztetni lehet az alkotmányra.

Ma - amikor Magyarországon felsejlik az "anómia" veszélye, mely fogalmat (írja Szilágyi Ákos fentebb idézett írásában) Émile Durkheim francia szociológus vezetett be "...annak a társadalmi állapotnak a leírására, amelyben az uralkodó normák meginognak, a szabályok érvénytelenné válnak, a törvényeket tömegesen megsértik vagy kijátsszák" - különös jelentősége van annak, hogy azok, akik a helyzet analízisére vállalkoznak, azt miként teszik.

Az "írástudók" felelősségére apellálok, miközben tudom, a jogállam, a jogállamiság védelmének valódi biztosítékát csak a jogállami intézményrendszert értő, azt átlátni és ellenőrizni képes állampolgárok mind nagyobb száma jelentheti.

Érdekes paradoxon, hogy miközben egyre több a valódi civil szervezet a közéletben, a másik oldalról azzal kell szembesülni, hogy a jogállami intézményrendszer számos ponton főleg azért akadozik, mert a működtetők és az igénybe vevők mentalitása nem adekvát a normarendszerrel. Én ezek közé sorolom az olyan megnyilvánulásokat is, amelyek nem azzal az igénnyel lépnek fel, hogy a tisztánlátást a jogállamiság alapján álló, követhető és következetes szempontrendszernek megfelelően segítsék elő. "A magyar társadalom passzív többsége egyelőre még nem akarja elfogadni, amit a törvényes állapot és a

demokrácia helyett kínálnak neki" - írja cikke végén Szilágyi Ákos.

Ez az írás egy hete született, és miközben megjelenésre várt, újabb példák adódtak, amelyek alátámasztják kifejtett álláspontomat. Közleményt adott ki például az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet (*Kiutat kell találni a politikai válságból*, ÉS, 2006/46.), amelynek lényege, hogy ugyanúgy, mint Kis János teszi, politikai megegyezésre hívja fel a feleket, de milyen helyzetértékelés alapján?

A közlemény megállapítja, hogy a két legnagyobb parlamenti párt egymás foglyai, muszáj lenne alkut kötniük! Miközben rögzítik, hogy az ellenzék a "jelenlegi miniszterelnökkel - és amíg ő hivatalban van, pártjával - semmiféle együttműködésre nem hajlandó" - közbevetem: ez napi tapasztalat és tény! -, a másik oldalról azt állítják: "a kormány taktikájában helyet kap a rendőri túlkapások mentegetése, akár eltussolása, de hallgatólagos pártolása is, ami a baloldal általános rendpárti fordulatát készítheti elő". Ide újabb megjegyzés kívánkozik: a mondat első fele is árnyalatlan és ebben a formában még korai állítás, a második fordulata viszont nem tényekre, hanem egy semmivel sem alátámasztott jóslatra épül! (Arról nem is beszélve, hogy a rendőri túlkapások egy szintre emelése azzal a hosszú folyamattal, amely ezt kiváltotta, vajon mennyire kiegyensúlyozott elemzés eredménye?)

Ez a helyzetértékelés tehát egalizáló. Nyilván azért van erre szükség, hogy egyenlő pozícióba hozattassanak a felek, lehessen egyenlő eréllyel követelni a párbeszéd felvételét.

Lakner Zoltán politológus (Hasad-e még tovább?, Népszabadság, nov. 18.) szintén valahonnan kívülről?, felülről?, középről? gondolja így: "A szemben álló blokkok tevékenysége nem a zavargások utáni helyzet tisztázását, a kedélyek megnyugtatását szolgálja (utóbbi nem azonos a problémák elkenésével). Összeesküvés-elméleteket gyártanak, prejudikálnak, feljelentenek, táncot járnak a budapesti rendőrkapitány körül."

Vagyis, ő is kiegyenlít! Ehhez szintén az kell, hogy az egyik oldal magatartását kis eufemizmussal kezelje: "A kormánypolitika április-május utáni változása csalódást és felháborodást keltett, a vezető ellenzéki párt elnöke ellenállást "jövendölt". Ezt szélsőséges erők nekik kedvező hangulatnak vélték. "Forradalmukkal" magukra maradtak, de utcai összecsapások előidézésére képesek voltak" - de tényleg ez és ennyi történt?!

Lakner Zoltán esetében is a fenti kérdések merülnek fel. Hol jelöli ki a helyét a valóságértelmezési versenyben? Adott egy ellenzéki párt, amelyik képtelen elfogadni a választások eredményét. Amelyiknek, mint írja: "nincs kész alternatív modellje", amely által felkínált modell a választások előtt "...markánsan különbözött az MSZP-étől, csak nem volt reális. Ebben az értelemben a népszavazási kezdeményezés is pótcselekvés." Momentán ez a politikai erő az, amelyik nem tárgyal a miniszterelnökkel. Akkor kinek a részéről is hiányzik a párbeszédre való hajlandóság, illetve az milyen alapon kezdhető meg?

Van azonban Lakner cikkében olyan pont, amelyen egyetértünk: "További lehetőség, hogy a blokkon kívüliek állampolgári aktivitássá alakítják frusztráltságuk energiáját, új politikai erőket alkotva, támogatva, változásra késztetve a blokkokat."

Igen! - és jó lenne ezt azzal kezdeni, hogy ragaszkodunk a valóság korrekt leírásához, illetve hogy annak alapján fel merjük vállalni értékítéleteinket. Ne felejtsük el! Nem a lelátón ülünk, hanem a pályán játszunk valamennyien!

Lánczos Vera